

Conciliació de la vida professional i la vida familiar de les mares amb fills i filles amb discapacitat psíquica *

**Sofia Gallego i Matas.
Carme Solé i Resano.
Roser Vendrell i Maños.**

En el moment actual, en què la sensibilitat social envers els problemes derivats de la conciliació de la vida professional i la vida familiar de les dones s'està imposant i s'examina des de diferents òptiques polítiques, sociològiques, empresarials i personals, potser és el moment que s'estudii'n algunes problemàtiques personals o familiars que poden fer més difícil l'esmentada conciliació. En aquest cas podríem trobar les mares que tenen fills amb algun tipus de discapacitat psíquica.

L'estudi es compon de dues parts clarament diferenciades: per una banda, un estudi de camp; i, per l'altra, les propostes de sensibilització als empresaris per tal que comprenguin la situació familiar de les mares treballadores amb fills amb discapacitat psíquica i dissenyin i implantin bones pràctiques que facilitin la conciliació de la vida professional i la vida familiar de les mares. En aquest treball abordem els resultats del treball de camp i deixem per a un segon moment els altres aspectes.

Estat de la qüestió i concepte de conciliació

La dificultat de la conciliació de la vida professional i la vida familiar és un problema emergent de la societat catalana actual i aquesta situació fa que no es pugui fer referència a un model teòric consolidat; no obstant això, en els últims temps han estat nombroses les publicacions sobre aquest tema que han aparegut en llengua catalana i també en castellà.

* Aquest treball ha obtingut un ajut econòmic de l'Institut Català de la Dona

En la revisió bibliogràfica realitzada en obres publicades en anglès s'han pogut observar les tendències que comentem a continuació. Les publicacions se centren bàsicament a estudiar el problema no com un problema social sinó com un problema personal, i és per això que exploren aspectes com ara la dificultat de la conciliació i la satisfacció laboral o marital (E. Cron, 2000; J. Potuchez, 1997), o bé les implicacions de la conciliació en la vida de l'infant (U. Kinnunen, 2001; P. Schreiber, 1998). Aquesta focalització de l'estudi en el nivell personal pot ser a causa que les publicacions s'hagin editat en països socialment més avançats, països en què existeixen mesures socials que ja faciliten la conciliació. De tota manera, no es troben estudis sobre els fets de conciliació de mares amb nens i nenes amb discapacitat psíquica.

La Comissió Europea també ha mostrat la seva sensibilitat envers aquest problema i ha editat un estudi: *Per la conciliació*.¹ Aquesta sensibilitat també ha quedat palesa amb la creació d'un organisme dependent de la Comissió, la Fundació per a la Millora de les Condicions de Vida, que s'ocupa entre d'altres coses de l'estudi de la conciliació.

Concepte de conciliació

El Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans² dona la següent definició referent a la paraula conciliació: "Acció de conciliar o conciliar-se; l'efecte. *El jutge ha reeixit en la conciliació de les parts litigants./ La conciliació dels interessos oposats. La conciliació de textos contradictoris*". Si consultem l'entrada *conciliar* i en prenem la segona acceptió, ens diu: "Posar d'acord, fer compatibles, sense violència, (coses que semblen contradictòries)".

A partir, doncs, d'aquestes definicions es pot deduir que conciliació o conciliar és posar d'acord dues situacions que en principi semblen contradictòries. Si apliquem aquesta definició al camp que ens ocupa, en què sembla que la vida professional estigui enfrontada a la vida familiar a causa de les circumstàncies següents:

- La professió ocupa un ampli espai en la vida de les persones, alhora que satisfà necessitats tant de tipus econòmic -és a dir, que permet la supervivència de la persona i de la seva prole- com de realització personal -la persona troba un espai en el qual pot satisfer moltes de les seves necessitats d'autorealització.
- La vida familiar carregada d'afectes també satisfà la persona, la mare, i aquesta també troba satisfacció personal educant i tenint cura dels seus fills o familiars; però sovint aquesta situació sola no assegura la supervivència de la família si aquesta no compta amb alguns ingressos econòmics.

Així doncs ens troben en un conflicte que en algun moment pot ser d'atracció - és a dir, la dona, la mare, es troba atreta per les dues situacions, la familiar i la professional. També es pot donar el cas que la situació en què es troba la mare pot produir que se senti atreta per les feines de la família, però hagi de treballar a causa de les possibles necessitats de diners. De totes maneres, en ambdues situacions el que

1 La referència completa de l'obra es troba a la apartat de bibliografia.

2 Pàgina 454.

ha de fer la mare és fer viable de manera paral·lela l'exercici de la professió i el fet de tenir cura de la família.

Per tot plegat, es pot definir la conciliació de la vida professional i la vida familiar com aquell procés continuat que posen en pràctica algunes mares per tal de poder prosseguir el seu desenvolupament professional o bé garantir uns ingressos econòmics per a la família, i poder tenir cura de les persones dependents de la família, en aquest cas dels fills.

Agents implicats

Tal com ha estat plantejada la conciliació en el punt anterior es podria dir que aquesta és una situació íntima i que cada dona o cada família la resol de la millor manera que pot. No obstant això, la conciliació també es pot considerar un fet social i que requereix l'atenció de les administracions públiques i dels sectors empresarials com un dels elements que forma part del mercat de treball. A continuació s'explicarà cada un dels agents implicats en la conciliació: la dona/família, les administracions públiques i el sector empresarial.

La dona / la família

La família és un sistema obert que fa que totes les modificacions que es produeixen en un membre tinguin repercussions en la resta de membres. Des d'aquesta consideració s'entén que l'arribada d'un nou membre impliqui una redefinició dels rols de cada un dels integrants de la família. Tots aquests processos es realitzen en el si familiar de manera quasi sense intenció, com a resposta a tota una sèrie de noves necessitats a les quals cal satisfer. La dona, però, és el membre de la família a qui més afecta la redefinició esmentada pel determinisme biològic i per l'assignació social de determinats models de rols com a mare.

Sovint la resolució d'aquest conflicte implica el compromís i la complicitat dels altres membres de la família, tant de la família nuclear com de l'extensa, ja que la decisió que la dona prengui afectarà en menor o major grau la resta de membres. Tot plegat també porta a una exigència cap a la parella perquè assumeixi la part de responsabilitat que li pertoca en la cria dels fills i en el desenvolupament de la vida familiar en general. Pel que fa als avis, que en altres temps constituïen una ajuda molt utilitzada, la vida moderna, especialment en les grans ciutats, ha fet que cada vegada sigui més difícil poder-hi comptar: les distàncies i la vida activa de molts avis en poden ser algunes de les causes.

Així, es veu que moltes vegades la conciliació treball-família pot tenir un cost econòmic afegit ja que cal suplir amb alguna persona els períodes de temps que la mare ha d'estar treballant. D'alguna manera, la dona ha de pagar per poder mantenir-se en el mercat de treball.

Tot plegat pot anar acompanyat, tal com Alberdi i altres autors assenyalen, d'un sentiment de culpa, ja que per a les dones la prioritats és la cura dels fills. Aquests sentiments de culpa poden incrementar-se en cas que la dona tingui un fill amb discapacitat.

En aquest punt s'ha vist que el fet de la conciliació està en l'àmbit privat, àmbit ple d'afectes que sovint dificulten molt la presa de decisions i d'aquí també la dificultat, ja que tot allò que pertany a la privacitat implica dificultat en la regulació. Els afectes no es poden regular.

Les administracions públiques

La Constitució espanyola, en l'article 35, secció segona, capítol segon, diu:

"Todos los españoles tienen el deber de trabajar y el derecho al trabajo, a la libre elección de profesión y oficio, a la promoción a través del trabajo y a una remuneración suficiente para satisfacer sus necesidades y las de su familia, sin que en ningún caso pueda hacerse discriminación por razón del sexo."

L'Estatut dels treballadors, com a llei que emmarca les relacions empresa - treballador, també fa esment de mesures que d'alguna manera tenen en compte la conciliació. L'any 1999 les Corts espanyoles van aprovar la Llei esmentada per promoure la conciliació de la vida familiar i laboral de les persones treballadores, en un intent del Govern espanyol de recollir les directrius comunitàries, per una banda, i, d'una altra, les inquietuds manifestades per algunes organitzacions sindicals. La llei esmentada regulava els aspectes de la relació treballador-empresa que tenen a veure amb la possibilitat de conciliació. S'ha de valorar aquesta llei com un primer pas cap a la possibilitat de poder tenir una sèrie de millores, i també s'obre la possibilitat que els homes gaudeixin de la possibilitat del repartiment de les responsabilitats familiars.

Solament amb l'estudi de les lleis anteriors ja queda palesa la relació de les administracions públiques en el fet de la conciliació.

La principal funció de l'Estat és crear les situacions favorables per tal que els ciutadans puguin exercir els seus drets. Des d'aquesta perspectiva, pertoca a l'Administració pública facilitar les mesures per tal que les dones puguin prendre l'opció de conciliar treball i família. Així, es veu com el fet de la conciliació esdevé una acció de l'àmbit públic que pot regular l'àmbit privat.

El mercat de treball

S'entén per mercat de treball aquell espai social en el qual coincideixen les persones que ofereixen llocs on treballar (empresaris) amb les persones que volen treballar (treballadors). Com a espai públic està subjecte a la regulació de les adminis-

tracions públiques, que han de legislar aspectes relacionats amb les dues parts implicades garantint els drets d'ambdues parts. Cada part de les esmentades sovint crea les seves pròpies associacions amb la finalitat de defensar el que consideren els seus drets: en el primer cas ens trobem amb les organitzacions d'empresaris i en el segon amb les organitzacions sindicals, que defensen els treballadors.

El paper que tenen reservats els empresaris en la conciliació queda justificat per la responsabilitat social que té l'empresa. Si bé les empreses tenen com a finalitat satisfer una necessitat social i guanyar diners, també s'han de mostrar solidàries amb els fets que ocorren al seu voltant; és en l'exercici d'aquesta responsabilitat social que les empreses es poden veure compromeses a posar normes en el seu context que afavoreixin els treballadors, encara que sigui amb el risc de veure mínimament minvats els seus beneficis. Dins d'aquestes mesures s'hi podrien incloure les ajudes que es poguessin donar per facilitar la conciliació. Algunes d'aquestes mesures podrien ser, per exemple, tenir una especial sensibilitat per donar flexibilitat en les hores d'entrada i sortida, o bé ubicar les dones amb càrregues familiars en llocs de treball que no obliguin a la rigidesa horària. També es podria tenir en compte la possibilitat d'oferir jornades reduïdes o de fer algun tipus de treball a casa. Malgrat tot, en cap moment s'està reclamant un tracte de favor per a les dones ni una rebaixa en el nivell d'exigència.

Les organitzacions sindicals, per la seva banda, també han de vetllar per defensar els drets de les mares treballadores i, sobretot, incloure mesures de conciliació en els convenis col·lectius que es negociïn.

Fins aquí s'han vist els agents que intervenen en el fet de la conciliació. La heterogeneïtat dels mateixos en determina la dificultat i, en especial, la dificultat de poder resoldre un problema privat des de l'àmbit públic.

Disseny empíric

Objectius de la investigació

Objectiu general

Dissenyar estratègies d'intervenció adreçades a les mares de fills amb discapacitat psíquica, amb la doble finalitat d'incrementar-ne la taxa d'activitat i de dissenyar estratègies per a la conciliació de la vida familiar i la vida professional de les mares laboralment actives.

Objectius específics

1. Determinar la taxa d'activitat de les mares de fills amb discapacitat psíquica greu.
2. Determinar les dificultats manifestades de conciliació de vida professional i familiar.

3. Comprovar la incidència del tipus de discapacitat en les dificultats de conciliació de la vida professional i la vida familiar.
4. Dissenyar estratègies d'intervenció per tal de poder activar les mares inactives.
5. Dissenyar estratègies d'intervenció per ajudar les mares actives en la conciliació de la vida professional i la vida familiar.
6. Sensibilitzar les empreses per tal que facilitin estratègies d'intervenció als treballadors amb fills amb discapacitat psíquica.

Metodologia

La recollida de dades

Per procedir a la recollida de dades es va dissenyar un qüestionari ad hoc i dues entrevistadores específicament formades el van administrar a mares que voluntàriament s'hi van avenir. Es va aplicar a la sortida o a l'entrada de les escoles d'educació especial a les mares que anaven a recollir els nens; això, però, comportava una certa esbiaixada en la població, ja que alguns nens utilitzen el transport col·lectiu en els desplaçaments. Per poder salvar aquesta situació es va demanar la col·laboració de les escoles. Van ser les mateixes escoles que van fer arribar les enquestes a les famílies que utilitzen transport adaptat.

El tractament de les dades

Les dades han estat tractades amb el paquet estadístic SPSS-PC versió 11.5. Al qüestionari hi ha preguntes obertes que ha calgut codificar convenientment amb la finalitat de poder-les tractar.

Població estudiada

La població objecte d'estudi són les mares laboralment actives o inactives que tenen fills amb discapacitats escolaritzats en escoles d'educació especial a la ciutat de Barcelona. Les mares que han estat enquestades, tenint en compte les incidències esmentades més amunt, són quaranta-dues.

De fet, aquest nombre una mica reduït no ens permet parlar d'una generalització dels resultats, però sí que els resultats obtinguts es poden considerar com a determinants de les grans tendències pel que fa a les dificultats que presenta la conciliació de la vida professional i la vida familiar, en especial quan en aquesta última s'hi sumen circumstàncies agreujants com ara l'existència d'un fill amb discapacitat.

Resultats

En aquest apartat es fa referència als resultats obtinguts, ordenats d'acord amb els objectius formulats en el projecte inicial de l'estudi.

Taxa d'activitat de les mares

Amb aquestes dades es vol donar resposta a l'objectiu núm. 1.

Les respostes obtingudes ens porten a determinar que hi ha un 53,7% de mares actives (22), i un 46,3% de mares inactives (19); per tant, la taxa d'activitat de les mares és del 53,7%.

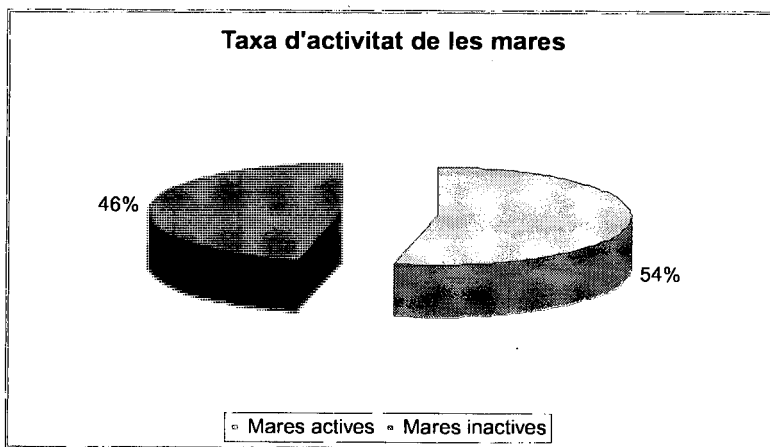

Figura 1

Dades explicatives de la conciliació per a les mares actives

Amb aquests resultats es vol donar resposta a l'objectiu núm. 2.

Perfil de les mares actives

Les mares actives estan situades en les franges d'edat següents:

FRANGES D'EDAT	% RESPOSTES
32	4,8
35-40	33,3
41-45	42,8
46-50	14,3
Més de 50	4,8
Total	100
Taula 1	

Taula 1

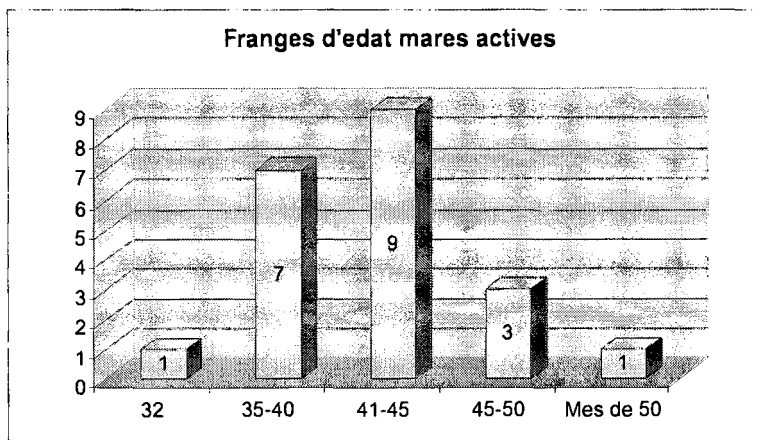

Figura 2

La franja d'edat més nombrosa és la de 41-45 anys.

L'estat civil més comú de les mares és el de casades, si bé hi ha quatre mares que són separades o divorciades, i una que és vídua.

La majoria són nascudes a Barcelona, tenen un o dos fills i majoritàriament el fill discapacitat ocupa el segon lloc entre els germans. El nivell d'estudis de les mares és un nivell d'estudis secundaris.

Circumstàncies de la conciliació

- Les respostes obtingudes sobre la persona que acompanya i va a buscar el nen a l'escola han estat les següents

PERSONA QUE ACOMPANYA O VA A BUSCAR EL NEN A L'ESCOLA	% RESPOSTES
Mare sempre	17,4
Mare i pare, alternativament	17,4
Cangur matí o tarda	8,7
El nen va sol fins a l'autocar	8,7
Mare, pare, cangur	8,7
Pare, cangur	13,0
Avis matí o tarda	4,3
Altres familiars matí o tarda	4,3
Pare i avis	4,3
Pare i, ocasionalment, mare	4,3
Mare, familiar i cangur	4,3
Mare, pare i avis	4,3
Total	100

Taula 2

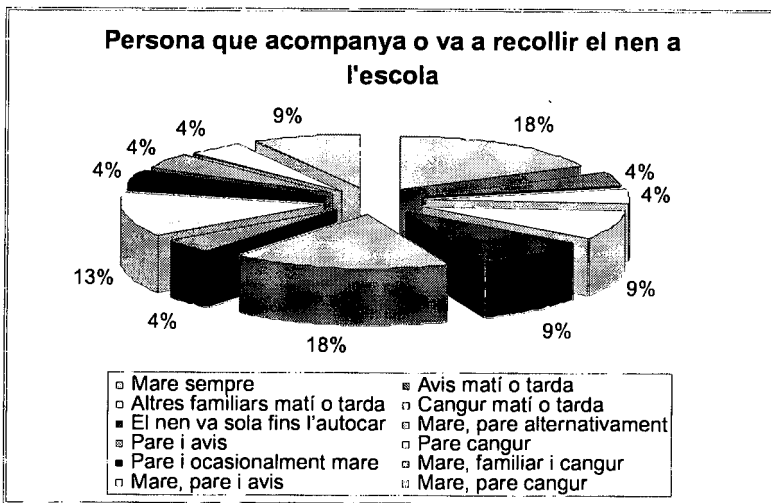

Figura 3

La mare, conjuntament amb el pare, són les persones que més habitualment acompanyen o van a buscar el nen a l'escola. Cal destacar la variabilitat de solucions que les famílies presenten.

- A la sortida de l'escola tenen cura del nen les persones següents:

PERSONA QUE TÉ CURA DEL NEN A LA SORTIDA DE L'ESCOLA	% RESPOTES
Mare sempre	43.5
Mare o pare	21.7
Pare	4.3
Avis materns a casa del nen	4.3
Cangur a casa del nen	4.3
Cangur a casa de la cangur	4.3
Mare o avis materns	4.3
Mare o cangur	4.3
Mare, pare i esplai	4.3
Mare, avis paterns, algun familiar, esplai	4.3
Total	100
Taula	3

Taula 3

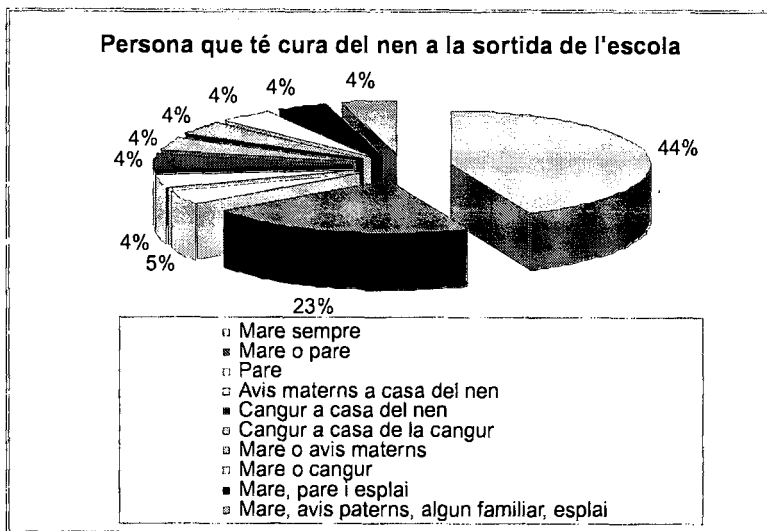

Figura 4

La mare, amb diferents intensitats, és la persona que té cura del nen després de l'escola, si bé també s'aprecia molta variabilitat de solucions.

- En els períodes en què el nen està malalt la solució aportada és la següent:

PERSONA QUE TÉ CURA DEL NEN EN SITUACIÓ DE MALALTIA	% RESPOTES
Ajuda avis materns	23,8
La mare fa festa de la feina	14,3
Avis paterns i materns	14,3
Contractar una cangur	9,5
Utilitzant dies d'assumptes propis	4,8
Mare, avis paterns	4,8
Mare, cangur	4,8
Mare, pare i cangur	4,8
Mare, avis paterns i algun familiar	4,8
Pare jubilat	4,8
Canviar l'horari de feina	4,8
Altres	4,8
Total	100

Taula 4

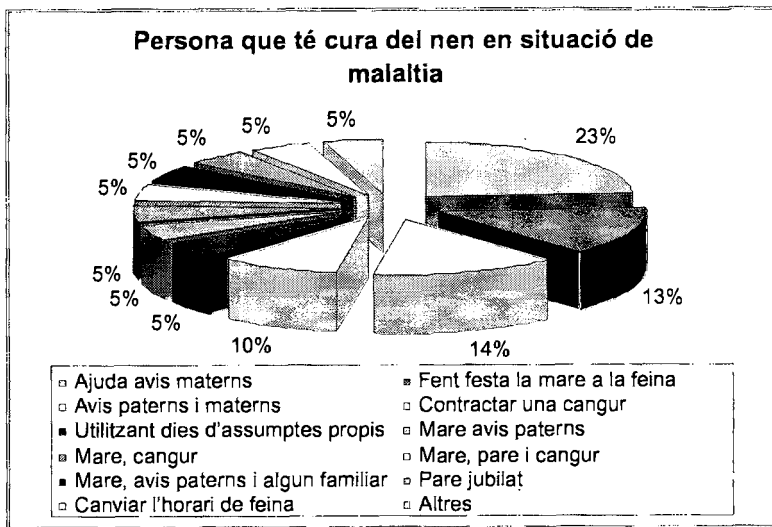

Figura 5

L'ajuda dels avis, en especial dels avis materns, és el principal suport amb què compta la mare. Alhora, també utilitza molt l'alternativa de fer festa de la feina.

- Quan el nen s'ha de dur al metge la situació es resol de la manera següent:

SOLUCIONS PER PORTAR EL NEN AL METGE	% RESPOSTES
La mare fa festa de la feina	33,3
Recuperar les hores un altre dia	23,8
Mare o pare	14,3
Utilitzar dies d'assumptes propis	9,5
Mare recupera després les hores	9,5
El pare jubilat	4,8
Utilitzar dies d'assumptes propis i demanar les visites fora d'horari de feina	4,8
Total	100

Taula 5

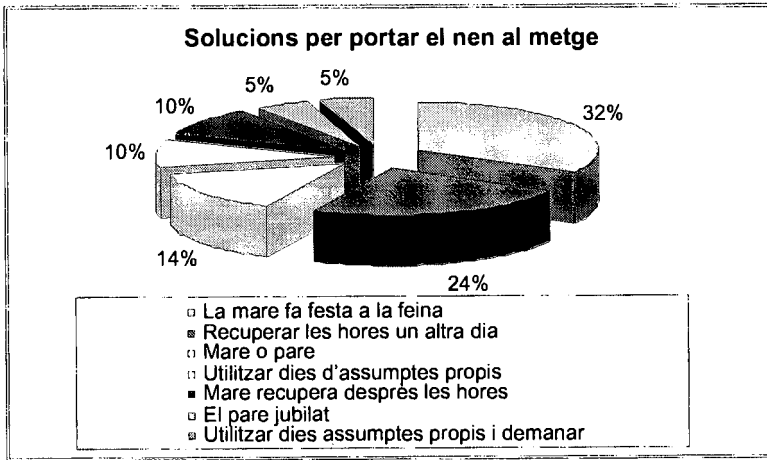

Figura 6

La responsabilitat de portar el nen al metge recau majoritàriament en les mares, ja sigui fent festa de la feina, utilitzant dies d'assumptes propis o bé recuperant les hores perdudes.

- De les opcions presentades com a possibles ajudes, considerades necessàries per a la conciliació, el resultat és el següent:

AJUDES CONSIDERADES NECESSÀRIES PER FACILITAR LA CONCILIACIÓ	% RESPOSTES
Servei de cuidadors especialitzats per poder tenir temps lliure	19,8
Servei de cuidadors especialitzats els caps de setmana	15,0
Servei per portar i recollir el nen a l'escola	10,0
Servei per portar i recollir el nen a l'escola i cuidadors especialitzats	10,0
Servei per portar i recollir el nen a l'escola i ajuda domèstica	10,0
Cap ajuda	10,0
Totes	10,0
Ajudes per poder adaptar l'habitatge	5,0
Ajuda domèstica	5,0
Cangurs especialitzats per tenir temps lliure. Cangur una o dues vegades al mes	5,0
Total	100

Taula 6

La demanda més freqüent és la de poder disposar d'un servei de cuidadors especialitzats, seguida per la possibilitat de tenir el mateix servei durant el cap de setmana.

- Els períodes de vacances durant el curs, com ara Nadal, Setmana Santa o bé algun dia festiu a l'escola, les mares resolen la cura dels nens de la manera següent:

SOLUCIÓ APORTADA EN ELS PERÍODES DE VACANCES % RESPOSTES	DURANT EL CURS
Avis materns	13,9
Coincideix amb les vacances de la mare	9,1
Colònies, casals, etc.	9,1
Coincideix amb les vacances del pare	4,5
Germans grans	9,0
Amb el pare	4,5
Altres membres de la família	4,5
Coincideix amb les vacances del pare i de la mare	4,5
Coincideix amb les vacances de la mare i avis materns	4,5
Coincideix amb les vacances de la mare i una cangur	4,5
Avis materns i paterns	4,5
Avis paterns i cangur	4,5
Avis materns i cangur	4,5
Un familiar i cangur	4,5
Cangur i pare	4,5
Avis paterns i materns i cangur	4,5
Avis materns, germans grans, cangur	4,5
Total	100

Taula 7

Les solucions aportades per les mares en aquestes situacions són molt variades.

Durant les vacances d'estiu la solució aportada per les famílies és la següent

SOLUCIONS APORTADES PER A LES VACANCES D'ESTIU	% RESPOTES
Altres: casals, familiars, pare i mare vacances alternatives	22,7
Avis materns	18,2
Casal d'estiu	13,6
Avis paterns	9,1
Germans més grans	4,5
Avis paterns i cangur	4,5
Avis materns i casals	4,5
Casals i cangur	4,5
Casals i mare amb feina no fixa	4,5
Avis paterns, materns i casals	4,5
Avis paterns, familiars i casals	4,5
Avis materns, casals i cangur	4,5
Total	100

Taula 8

La variabilitat de solucions és, una vegada més, important. Cal destacar el paper d'ajuda dels avis materns.

Preguntades les mares sobre la valoració de la dificultat de la conciliació, les respostes són les següents:

VALORACIÓ DIFICULTAT CONCILIACIÓ	% RESPOTES
Molt	4,5
Bastant	45,5
Poc	27,3
Gens	4,5
No contesten	4,5
Total	100

Taula 9

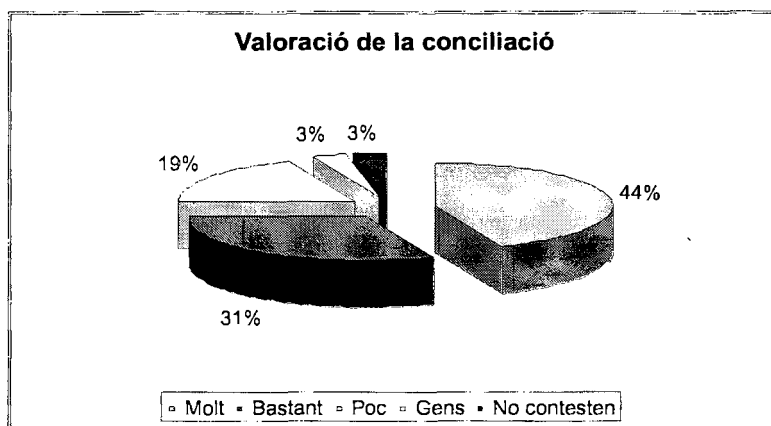

Figura 7

Les mares valoren la conciliació com a “molt difícil” i “bastant difícil”. Les dues valoracions juntes sumen el 85% de la població.

- També s’ha preguntat a les mares la manera com elles feien front a la conciliació; les respostes han estat les següents:

EXPLICACIÓ DE LA CONCILIACIÓ	% RESPOTES
Reducció de jornada	14,3
L’horari laboral permet la conciliació	14,3
Ajuda del pare i dels avis	14,1
Flexibilitat horària	9,5
Renunciar al desenvolupament professional	9,5
Molt esforç personal i flexibilitat d’horaris	9,5
Portar el nen a la feina	4,8
Ajuda de familiars	4,8
Horaris del pares complementaris	4,8
Ajuda dels avis	4,8
Ajuda externa	4,8
Amb moltes ajudes tant familiars com externes	4,8
Total	100

Taula 10

L’ajuda dels avis, juntament amb un horari laboral que permet la conciliació, i l’ajuda combinada del pare i dels avis són els recursos més utilitzats per fer viable la conciliació.

- La pregunta sobre quines ajudes consideren les mares que necessiten per poder fer front a la conciliació ha obtingut les respostes següents:

AJUDES PER FACILITAR LA CONCILIACIÓ	% RESPOTES
Ajuda econòmica significativa i dilatada en el temps	13,6
Serveis de cuidadors especialitzats	13,6
Cap	13,6
Servei per acompanyar el nen a l'escola i servei de cangurs	13,6
Servei per acompanyar el nen a l'escola	9,1
Ajuda domèstica	4,5
Grups d'ajuda mútua	4,5
Ajuda domèstica i servei per acompanyar i anar a buscar el nen a l'escola	4,5
Ajuda domèstica i vacances amb la parella	4,5
Ajuda econòmica i grups d'ajuda mútua	4,5
Ajuda econòmica, servei d'acompanyar el nen a l'escola i ajuda domèstica	4,5
Ajuda domèstica, acompanyar el nen a l'escola i servei de cuidadors	4,5
Ajuda domèstica, ajuda econòmica i grups d'ajuda mútua	4,5
Total	100

Taula 11

Les mares han manifestat una necessitat de gairebé totes les propostes que se'ls feien en la pregunta del qüestionari, ja sigui d'una manera aïllada o bé combinant diverses opcions.

- Pel que fa a les principals dificultats de conciliació manifestades, les respostes són les següents:

PRINCIPALS DIFICULTATS MANIFESTADES	% RESPOSTES
No hi veuen dificultat	18,4
Es necessita molt esforç personal	19,0
No contesten	12,6
No hi veuen dificultats	12,5
L'horari escolar	12,5
Temps per dedicar-lo al nen	12,5
Treballadora per compte propi: pèrdua de treball significa pèrdua de diners	6,3
Trobar persones que tinguin cura del nen	6,3
Necessitat d'ajuda	6,3
Afrontar els períodes que no hi ha escola o el nen està malalt	6,3
Necessitat d'ajuda i no tenir vida pròpia	6,3
Total	100

Taula 12

Tot i que la llista de dificultats pot resultar extensa, cal remarcar dues coses: en primer lloc, que hi ha mares que manifesten que no necessiten ajuda; i, en segon lloc, que un 12,6% no contesten aquest ítem del qüestionari.

Dades referents a la professió de les mares actives

En aquest apartat s'expliquen les dades referents a la situació professional de les mares treballadores.

- Les professions exercides per les mares enquestades són les següents:

PROFESSIONS EXERCIDES PER LES MARES	% RESPOSTES
Administrativa	33,0
Subalterna	19,0
Monitora de lleure	9,5
Comercial	4,8
Infermera	4,8
Metge	4,8
Empleada	4,8
Treballadora per compte propi	4,8
Funcionària	4,8
Farmacèutica	4,8
Consultora	4,8
Total	100

Taula 13

- Hores dedicades a la feina retribuïda:

HORES DEDICADES A LA FEINA	% RESPOTES
Vuit hores	45,6
Sis hores	13,6
Set hores	13,6
Tres hores	9,1
Cinc hores	9,1
Menys de tres hores	4,5
Més de vuit hores	4,5
Total	100

Taula 14

Gairebé un 50% de les mares enquestades tenen una jornada laboral de vuit hores diàries.

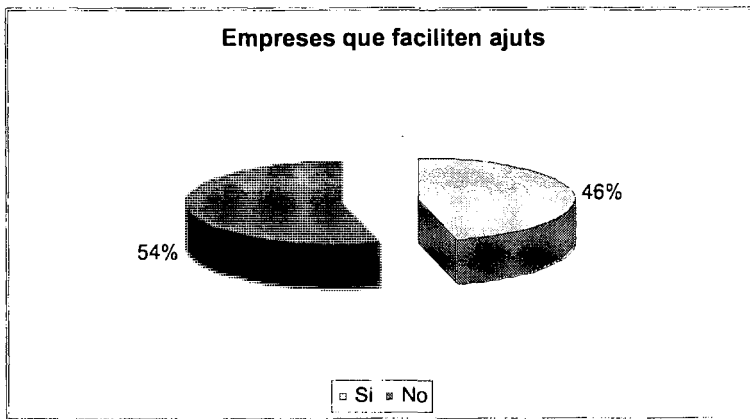

Figura 8

La jornada laboral considerada habitual, és a dir, la de vuit hores és la més asenyalada.

Les mares segueixen diferents horaris de treball. Destaquen les mares que fan horari seguit, és a dir, de 8 a 15 hores; i d'altres, que poden adequar més o menys l'horari a les necessitats de la feina o bé treballen en el torn de nit.

El tipus d'empresa en què treballen les mares és bastant variat i comprèn totes les modalitats d'empresa (gran, mitjana, petita o bé familiar). Algunes mares treballen a l'Administració i d'altres són treballadores per compte propi.

A la pregunta sobre si les mares reben algun tipus d'ajut de l'empresa en la qual treballen, la resposta és la següent:

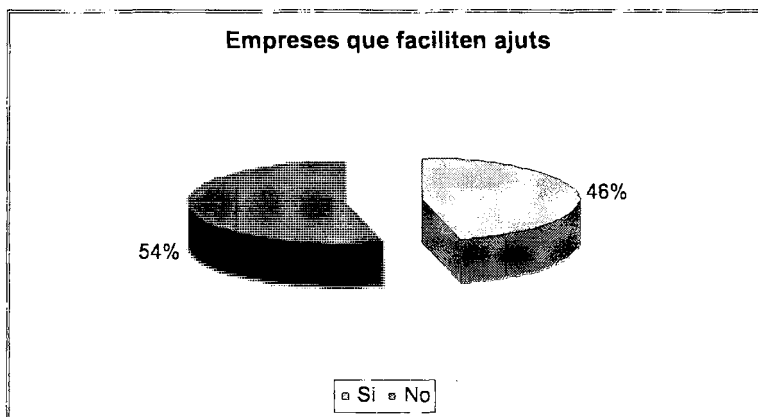

Figura 9

Pel que fa a la pregunta sobre el tipus d'ajut per a la conciliació que faciliten les empreses, les respostes s'han repartit entre donar flexibilitat en les hores d'entrada i de sortida, l'horari flexible o bé donar una ajuda econòmic.

Algunes mares han de treballar els caps de setmana; en aquests casos, és el pare, els avis, o ambdós, qui té cura del nen.

- Les mares han estat preguntades sobre la seva satisfacció laboral, i la resposta ha estat:

SATISFACCIÓ LABORAL	% RESPOSTES
Molt	19,0
Bastant	66,7
Poc	14,3
Total	100

Taula 15

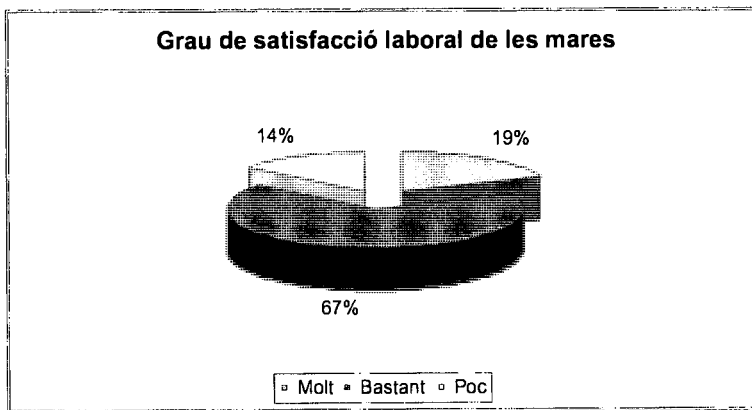

Figura 10

Majoritàriament, les mares se senten bastant satisfetes amb la seva feina.

Dades referents a les mares inactives

Perfil personal de les mares inactives

Les franges d'edat en les quals estan situades les mares inactives són les següents:

FRANGES D'EDAT	% RESPOSTES
28	5,3
30- 35	5,3
36- 40	26,1
41- 45	37,0
46-50	15,8
51	10,5
Total	100

Taula 16

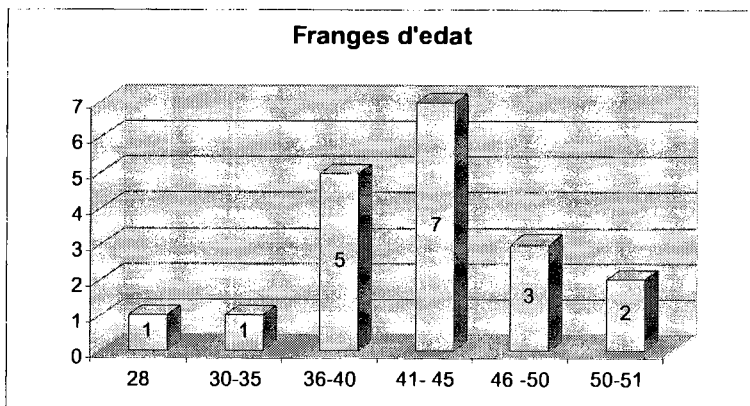

Figura 11

La franja compresa entre els 41 i els 45 anys és la més nombrosa.

Les mares majoritàriament són casades, encara que cinc mares són separades o divorciades. Han nascut a Barcelona i tenen entre 1 i 5 fills. El fill amb discapacitat ocupa l'últim lloc dins el conjunt dels germans.

Explicació de la situació de les mares inactives

- Hem preguntat a les mares inactives sobre l'última professió que han exercit i les respostes han estat:

ÚLTIMA PROFESSIÓ EXERCIDA	% RESPOTES
Administrativa	31,3
Infermera	18,6
Empleada	18,6
Monitora de lleure	6,3
Metgessa	6,3
Personal subaltern	6,3
Modista	6,3
Mai ha treballat	6,3
Total	100

Taula 17

Les ocupacions d'administrativa i infermera són les més exercides en el passat per les mares inactives.

La causa —segons elles mateixes ens han explicat— per la qual les mares van interrompre l'activitat laboral és, en la majoria, pel naixement del nen. La interrupció es produeix o bé immediatament o bé després de passat un cert temps i després haver pres consciència de les necessitats del nen.

- Hem preguntat a les mares sobre el seu desig de tornar a treballar i la resposta ha estat la següent:

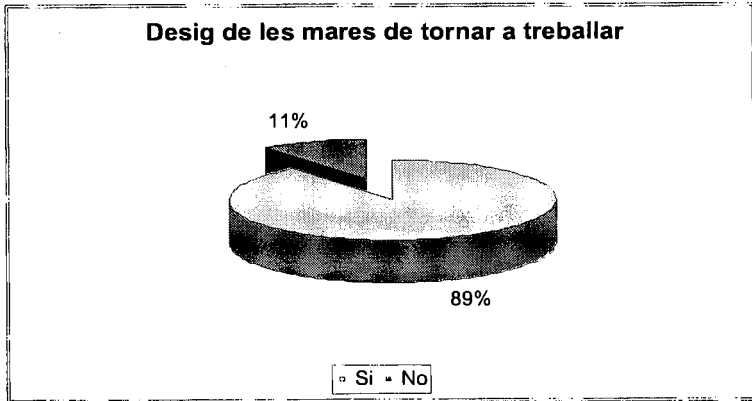

Figura 12

De manera majoritària les mares manifesten el seu desig de tornar a treballar, però també diuen que per fer-ho els caldrien els ajuts següents:

AJUDES PER A TORNAR A TREBALLAR	% RESPOTES
Cangur per al nen	40,0
Flexibilitat horària	20,0
Persona que acompanyi el nen a escola	20,0
Reducció de jornada	6,7
Formació en informàtica	6,7
Canvis en el mercat laboral	6,7
Total	100

Taula 18

Les necessitats manifestades per les mares es poden agrupar en dos grans blocs: per una banda, les relacionades amb la vida familiar; i, per l'altra, les relacionades amb la vida laboral. En el primer bloc es pot observar la necessitat de trobar algú que acompanyi el nen a l'escola i en el segon, les possibles adequacions dels horaris i la reducció de jornada.

• A la pregunta sobre la motivació per tornar a treballar, les respostes han estat les següents:

RAONS PER TORNAR A TREBALLAR	% RESPOTES
Satisfacció pròpia	64,7
No s'ho planteja	7,3
Satisfacció pròpia i recompensa econòmica	28,0
Total	100

Taula 19

La satisfacció pròpia és la raó més adduïda per les mares per tornar a treballar.

Un 70% de les mares pensen que tenen formació suficient per tornar a treballar; el 30% pensen que haurien de fer algun curs de reciclatge, en especial d'informàtica.

• Es va preguntar a les mares quins ajuts necessitarien per poder conciliar treball i família. Les respostes van ser:

AJUDES PER A LA CONCILIACIÓ	% RESPOTES
Cangur	55,6
Persona per acompanyar el nen	11,1
Cuidador i ajuda econòmica	11,1
Feina que s'ajusti a la disponibilitat horària	11,1
Feina solament de mitja jornada	11,1
Total	100

Taula 20

Algú que es faci càrrec del nen sembla que és l'ajut més desitjat.

Incidència del tipus de discapacitat en les dificultats de conciliació
Es correspon al desenvolupament de l'objectiu núm. 3.

Descripció del perfil del fill o filla de les mares actives

FRANJA D'EDAT DE L'INFANT	% RESPOSTES
5-10	45,3
11-15	31,7
16-18	18,1
Total	100

Taula 21

- Pel que fa a la patologia de l'infant, la distribució és la següent:

TIPUS DE PATOLOGIA DE L'INFANT	% RESPOSTES
Retard mental	21,1
Síndrome de Down	15,4
Psicosi infantil	10,5
Epilèpsia	5,3
Síndrome de Williams	5,3
Autisme	5,3
Etiologia desconeguda	5,3
Hiperactivitat	5,3
Retard psicomotriu	5,3
Esquizofrènia	5,3
Síndrome de cri du chat	5,3
Paràlisi cerebral	5,3
No contesten	5,3
Total	100

Taula 22

El retard mental és la patologia que aplega més puntuació.

- El grau d'autonomia del nen és el següent:

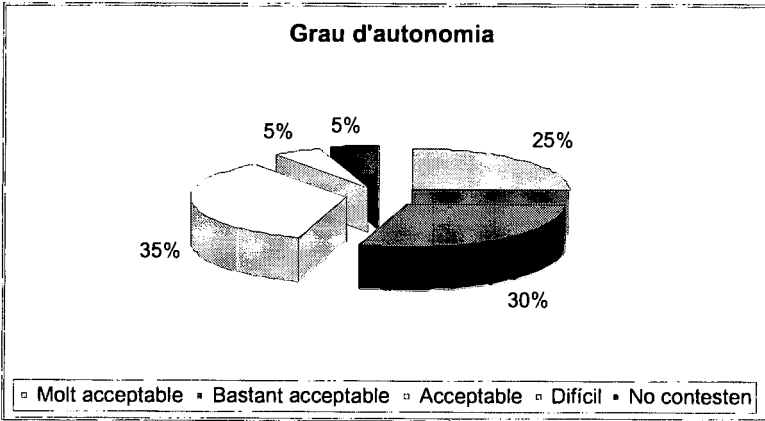

Figura 13

Els fills de les mares actives tenen un grau d'autonomia situat entre "bastant acceptable" i "acceptable".

Alguns nens o joves segueixen algun tipus de tractament de psicoteràpia, fisioteràpia o logopèdia fora de l'escola, amb la qual cosa encara poden augmentar la dificultat de la conciliació de la vida professional i la vida familiar de les seves mares.

Perfil dels fills o filles de les mares inactives

FRANGES D'EDAT DE L'INFANT	% RESPOSTES
3	6,3
5-10	27,7
11-15	50,0
16-17	16,0
Total	100

Taula 23

La franja situada entre els 11 i els 15 anys és la més nombrosa.

- El tipus de patologia que afecta els fills de les mares inactives és el següent:

TIPUS DE PATOLOGIA DE L'INFANT	% RESPOTES
Retard mental	23,4
Etiologia desconeguda	17,6
Epilèpsia	11,8
Síndrome de Down	11,8
Encefalopatia	5,9
Autisme	5,9
Cromosoma X fràgil	5,9
Hiperactiu	5,9
Hipotonia	5,9
Psicosi infantil	5,9
Total	100

Taula 24

El retard mental és la patologia més freqüent dels fills o filles de les mares inactives.

- La valoració del grau d'autonomia de l'infant és el següent:

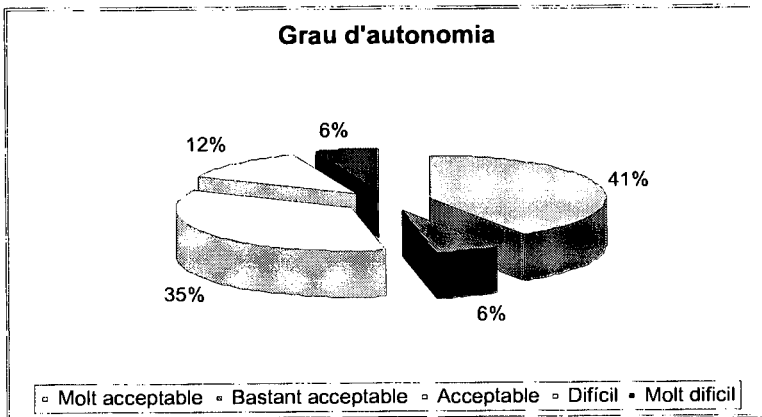

Figura 14

El grau d'autonomia dels infants majoritàriament és considerat com a "molt acceptable".

Alguns joves segueixen algun tipus de tractament de fisioteràpia o logopèdia. Per altra banda, cal dir que un dels joves utilitza cadira de rodes.

Relació de la patologia del nen o nena amb la dificultat de la conciliació

La relació entre la patologia del nen o nena i la valoració de la dificultat de la conciliació és la següent:

	VALORACIÓ DE LA CONCILIACIÓ				TOTAL
	N/C	Molt	Bastant	Poc	
Epilèpsia		1			1
Síndrome de Williams			1		1
Autisme		1			1
Síndrome de Down				3	3
Etiologia desconeguda				1	1
Retard mental		1	3		4
Hiperactivitat			1		1
Retard psicomotriu			1		1
Psicosi infantil			1	1	2
Esquizofrènia			1		1
Síndrome de cri du chat			1		1
Paràlisi cerebral	1			1	2
Total	1	4	8	5	18

1

Taula 25

Caldria disposar de més dades en referència amb la presentació de les diferents síndromes per poder establir una relació entre ambdues variables, ja que una mateixa síndrome pot tenir diverses maneres de presentar-se.

Comentaris dels resultats

Referents a les dificultats de conciliació de les mares actives

Malgrat les obligacions laborals de les mares és també en elles en qui recau gran part de la responsabilitat i cura del nen. El pare, tot i ser-hi present, assumeix un menor nombre de tasques: és la mare qui acompanya el nen a l'escola i qui en té cura a la sortida. La situació es complica en períodes en què, per una o altra circumstància, el nen no va a l'escola (bé perquè està malalt o bé pels períodes de vacances escolars). Les famílies, i les mares en particular, posen en pràctica un seguit d'estratègies per poder atendre els dos fronts. Algunes mares fan festa de la feina per poder portar el nen al metge —cosa que, en el cas del col·lectiu que ens ocupa,

pot ser amb una freqüència superior a la normal per a la resta de la població a causa dels possibles problemes associats a la discapacitat—, o bé per poder atendre la criatura en cas de malaltia.

En ambdós casos els avis són el principal recurs que ajuda la mare en les obligacions domèstiques. De fet, la variabilitat de solucions que apunten les mares pot ser considerada com un indicador de la dificultat de solucionar les circumstàncies esmentades.

Les mares consideren com a ajut més important disposar d'un servei de cuidadors especialitzats per poder tenir temps lliure per descansar o dedicar-lo a l'oci, o bé per poder disposar d'algun cap de setmana. Sovint, atendre la feina i el nen suposa no disposar de cap espai per fer cap altre tipus d'activitat, en especial aquelles mares que tenen una jornada completa de vuit hores diàries. També és considerable el nombre de mares que manifesten la necessitat de disposar d'un servei que acompanyi o vagi a buscar el nen a l'escola o a l'autocar.

Els períodes de vacances enmig del curs, com ara les de Nadal o Setmana Santa, a més dels possibles dies no lectius, suposen una greu dificultat per a les famílies i, una vegada més, si no coincideixen amb vacances d'algun dels progenitors, són els avis els que solen tenir cura dels infants.

Una altra circumstància són les vacances escolars d'estiu que, per la seva durada, compliquen la conciliació, en especial per aquelles persones que treballen en sectors econòmics que, en els períodes de vacances, tenen una major activitat, com ara el turisme o la venda de determinats productes propis de l'estiu. Si bé durant aquestes vacances l'oferta de casals d'estiu és prou completa, sempre hi ha espais de temps que no tenen una oferta suficient. I també són els avis els que, en aquestes circumstàncies, acostumen a encarregar-se de la cura del nen. Algunes famílies es veuen en la necessitat que els pares hagin de fer les vacances per separat per poder tenir cura del nen.³

Les mares expliquen que per poder conciliar família i treball tenir una feina amb un horari flexible és una de les circumstàncies que més ajuda, tot i que algunes mares diuen que la conciliació porta com a conseqüència que no promocionin en la professió. La reducció de jornada també és una de les mesures més utilitzades —algunes empreses no s'hi avenen de manera implícita encara que sí que ho fan explícitament, ja que la legislació vigent protegeix les mares que volen una reducció de jornada.

Algunes mares manifesten que són treballadores per compte propi, amb la qual cosa la conciliació pren una altra dimensió. Si, per una banda, poden ajustar la feina a les possibilitats familiars o ajustar les necessitats familiars a la feina, per una altra han de sumar les exigències que comporta el fet d'haver de gestionar el propi lloc de treball.

³ Per al tractament de tots els temes d'incompatibilitat de calendari i horari escolar us remetem a l'estudi del professor S. Cardús.

Malgrat totes les dificultats, hi ha gairebé un 20% de mares que considera que la conciliació és “poc difícil”; per contra, un 85% la considera com a “molt” o “bastant difícil”.

Referents a l'exercici de la professió

La professió més exercida per les mares és la d'administrativa. La jornada laboral més habitual és de vuit hores, tot i que segons el tipus d'horari es pot facilitar la conciliació.

Algunes empreses faciliten ajuts per a la conciliació. Els principals són la flexibilitat d'horaris, en especial a les hores d'entrada i sortida; solament una empresa dóna un ajut econòmic. De totes maneres, cal fer esment del fet que el teixit empresarial propi de Catalunya està constituït per empreses petites i, precisament, aquest tipus d'empreses són les que més resistència oposen a facilitar ajuts socials, en especial perquè sovint hi ha molt poc marge de maniobra econòmic. De fet, és l'Administració pública autonòmica, com a organització que ocupa persones, la que més sensibilitat ha demostrat en la facilitació de la conciliació.

És destacable l'alt grau de satisfacció laboral que manifesten tenir les mares, ja que un 19% la valora com a “molt alta” i un 66,7% com a “bastant alta”. Sens dubte, un alt grau de satisfacció professional ajuda a la conciliació família-treball. Cal suposar que el fet de valorar de manera positiva la satisfacció professional ha d'ajudar a vèncer les possibles dificultats de la conciliació.

Referents a les mares inactives

Les mares inactives consultades se situen en una franja d'edat situada entre els 36 i els 45 anys i també algunes entre els 50-51 anys. De fet, aquestes franges d'edat dificulten una mica la inserció laboral, ja que són franges d'edat a les quals el mercat laboral no és gaire receptiu. De totes maneres, hi ha mesures incentivadores de l'ocupació de dones de més de 45 anys a les quals es podrien acollir aquestes dones en cas que decidissin tornar a treballar. Per altra banda, els ajuts fiscals a les empreses també s'han de tenir en compte, i les dones ho han de veure com un valor afegit al seu perfil.

La majoria van interrompre la seva activitat laboral com a conseqüència del naixement del nen, bé immediatament o bé al cap d'un temps, després de tenir l'evidència de la necessitat de més implicació amb el nen.

Les professions que les mares inactives van desenvolupar en el passat són administrativa, infermera o bé personal subaltern. La gran majoria, un 88% de les mares enquestades, han manifestat el seu desig de tornar a treballar, moltes d'elles per satisfacció personal i d'altres sumen a la satisfacció la possibilitat de tenir alguns diners propis i, per tant, més independència econòmica. No obstant això, hi ha mares que mostren la seva satisfacció davant del fet de no treballar i poder-se ocupar de la família i de la casa.

Davant la pregunta de quina situació caldria que es donés perquè tornessin a treballar aquelles mares que ho desitgin, responen que necessitarien algú que es pogués ocupar del nen o bé que aquesta persona estigués disponible per acompanyar el nen a l'escola o anar-lo a buscar. De fet, aquí una altra vegada es pot considerar la dificultat de compaginar els horaris de l'escola i del treball, situació que també ha estat denunciada pel col·lectiu de mares actives.

Conclusions

Referents a la conciliació de les mares actives

Facilitar a les mares actives algun tipus d'ajut per tenir cura del nen perquè puguin disposar d'un mínim de temps lliure. Aquest ajut es podria oferir facilitant les persones que se'n poguessin ocupar o bé amb un ajut econòmic significatiu per tal que cada família el gestionés d'acord amb les seves necessitats. Evidentment, caldria dissenyar també els mecanismes de control per assegurar la finalitat adequada dels ajuts.

També es podria pensar a dissenyar i crear una xarxa de famílies que estiguessin disposades a assumir el nen algun cap de setmana, amb la finalitat que les famílies trobessin un espai de repòs.

Comptabilitzar els horaris escolars amb els horaris laborals de les mares, creant serveis substitutoris de les famílies en aquells espais de temps en què les obligacions professionals els reclamin.

Les empreses, d'acord amb la responsabilitat social que se'ls pot exigir, haurien de mostrar més comprensió cap a les mares que volen conciliar família i treball.

Referents a l'activació de les mares inactives

Qualsevol mesura que aquí es proposi dependrà de la voluntat de les mares per activar-se. De totes maneres, algunes de les mesures apuntades en l'apartat anterior es podrien fer extensives a aquest col·lectiu de mares, ja que bàsicament les demandes són similars.

No obstant això, caldria dissenyar alguna acció formativa de posada al dia per tal de millorar l'ocupabilitat de les mares.

BIBLIOGRAFIA

- CARDÚS, S. (2002). *Informe i propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars escolars i laborals*. Generalitat de Catalunya: Departament de Benestar Social i Família.
- CASAS, A.; URPÍ, J. (2000). *Educació Especial: cos de mestres*. Barcelona: Estel.
- CHAVARRÍA, M. (2003). "Un 17% de las empresas aplica ya la conciliación laboral y familiar". *La Vanguardia*, 1-10-2003.
- CRON ELYSE, A. (2001). "Job satisfaction in Dual-career Women at three family life cycle Stages". *Journal of Career Development*. Vol. 28, núm. 1 (17-28).
- CUADRADO, I. [et al.] (1998). *Alumnos con necesidades educativas especiales*. Cáceres: Universidad de Extremadura.
- DALMAU BLANCH, M. E. (2002) *Reconciliación del trabajo y la responsabilidad familiar integrados en la educación*. Associació Femenina del Medi Rural (AFAMMER).
- DE AJURIAGUERRA, J.; MARCELLI, D. (1996) *Psicopatología del niño*. Barcelona: Masson.
- GARANTO ALÓS, J. (2003). *L'alumnat amb trastorns generalitzats del desenvolupament: espectre autista i psicosis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- HERNÁNDEZ SAMPIERI, R. [et al.] (1998). *Metodología de la investigación*. Madrid: Mc Graw Hill.
- INSTITUT CATALÀ DE LA DONA. (2001). *La dona a l'any 2000*. Barcelona: Institut Català de la Dona.
- KINNUNEN, U.; MAURO, S. (2001). "Dual-earner Families in Finland: Differences Between and Within Families in Relation to Work and Family Experiences". *Community, Work and Family*. Vol 1, núm. 4 (87-107).
- LUCKASSON, R., BORTHWICK-DUFFY, S., BUNTINX, W. H. E., COULTER, D. L., CRAIG, E. M., REEVE, A. [et al.] (2002). *Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports* (10th ed.). Washington, DC: AAMR.
- MARCHESI, A. (coord.) (2001). *Desarrollo psicológico y educación. 3. Trastornos del desarrollo y necesidades educativas especiales*. Madrid: Alianza.
- MASACHS LABORI, M. del Mar (2001) *Les polítiques familiars a Catalunya: mesures de conciliació entre la vida laboral i familiar*. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família.
- MULSOW, M.; CALDERA, Y; PURSLEY, M.; REIFMAN, A.; HUSTON, A. (2002). "Multilevel Factors Influencing Maternal Stress during the First Three Years". *Journal of Marriage and Family*. Vol. 64, núm. 4 (44-56).
- POTUCHECK, J. (1997). *Who supports the family?: gender and breadwinning in dual-earner marriages*. Stanford: Stanford University.
- RAMOS RIOJA, I. (2003). "Organización, organización, organización". *La Vanguardia*, 8-10-2003.
- SCHREIBER, P. (1998). "Women's Career Development". *New Directions for Adult and Continuing Education*, núm. 80 (5 -13).

- RONDAL, J.; PERERA, J.; NADEL, L. (coord.) (2000) *Síndrome de Down: revisión de los últimos conocimientos*. Madrid: Espasa.
- VEGA, A. (coord) (2001) *La educación de los niños con síndrome de Down: principios y prácticas*. Salamanca: Amarú.

ABSTRACT

En el momento actual, en que la sensibilidad social hacia los problemas derivados de la conciliación de la vida profesional y la vida familiar de las mujeres se está imponiendo y se examina desde diferentes ópticas políticas, sociológicas, empresariales y personales, quizá sea el momento de que se estudien algunas problemáticas personales o familiares que pueden hacer más difícil la citada conciliación. En este caso podríamos encontrar a las madres que tienen hijos con algún tipo de discapacidad psíquica.

El estudio se compone de dos partes claramente diferenciadas: por un lado, un estudio de campo; y, por otro, las propuestas de sensibilización a los empresarios para que comprendan la situación familiar de las madres trabajadoras con hijos con discapacidad psíquica y diseñen e implanten buenas prácticas que faciliten la conciliación de la vida profesional y la vida familiar de las madres. En este trabajo abordamos los resultados del trabajo de campo y dejamos para un segundo momento los otros aspectos.

Dans le moment actuel, où la sensibilité sociale vers les problèmes dérivés de la conciliation de la vie professionnel et la vie familial des femmes est en train de s'imposer et est examinée dès différentes optiques politiques, sociologiques, des entreprises et personnelles, peut être c'est le temps d'étudier quelques problématiques personnelles ou familiales qui peuvent faire plus difficile cette conciliation. Il est possible de trouver dans ce cas-là des mères qui ont des enfants avec quelque type de handicap psychique.

L'étude s'est fait de deux parts clairement différencies: d'un coté, un étude de camp; et, d'autre coté, les propositions de sensibilisation pour que les patrons comprennent la situation familier des mères travailleuses avec des fils handicapés psychiques et qu'ils dessinent et implantent des bonnes pratiques qui facilitent la conciliation de la vie professionnelle et la vie familier des mères. Dans ce travail-ci, nous abordons les résultats du travail de champ, et nous laissons pour un deuxième moment d'autres aspects.

At present, the social sensitivity regarding the problems that spring from reconciling professional life with family life in women is gaining ground and being examined from different political, sociological, business and personal perspectives. This seems the right moment to study some of the personal or family problems that may deter this reconciliation. Among these problems, we may consider the mothers of children with some kind of psychical disability.

This study is divided into two clear parts: on the one hand, a field study; and on the other, sensitising proposals for employers so that they understand the family situation of those working mothers with children with psychical disability, and they design and implement good practice that help these mothers to reconcile professional life and family life. In this work, we describe the results of the field study, leaving the other aspects for another occasion.

